

ІДЕЯ НАРОДНОСТІ У ВЧЕННІ К.Д. УШИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

– Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/files/articles/1369/84/finlit_survey6dec2010_ua.pdf

3. Кізіма Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / Т. Кізіма // Вісник ТНЕУ. – 2012. – №2. – С. 64 – 71.

4. Климчук А. Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого

/ А. Климчук. – Режим доступу: <http://www.business-territory.com/.../finansova-group>.

5. Приходько Б. Стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України / Б. Приходько // Вісник Національного банку України. – Київ, 2014. – №2 (216). – С. 11 – 16.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2016

УДК 37.035.6(091)(477)“18”

Наталія Калита, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ІДЕЯ НАРОДНОСТІ У ВЧЕННІ К.Д. УШИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті виявлено сутність вчення К. Ушинського про народність як фактор виховання, зокрема національно-патріотичного. Встановлено, що основні положення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.) корелюються із ідеєю народності у педагогіко-антропологічному вченні К. Ушинського.

Ключові слова: особистість, народність, національно-патріотичне виховання.

Літ. 9.

Наталія Калита, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики та методики начального образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ІДЕЯ НАРОДНОСТІ В УЧЕННІ К.Д.УШИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА СОВРЕМЕННОГО НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

В статье выявлена сущность учения К. Ушинского о народности как факторе воспитания, в частности национально-патриотического. Установлено, что основные положения Концепции национально-патриотического воспитания детей и молодежи (2015 г.) коррелируются с идеей народности в педагогико-антропологическом учении К. Ушинского.

Ключевые слова: личность, народность, национально-патриотическое воспитание.

Nataliya Kalyta, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the Pedagogy and Methodology of Primary Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE IDEA OF NATION IN THE DOCTRINE OF KOSTYANTYN USHYNSKIY AS THE BASIS OF THE MODERN NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION

The article reveals the essence of doctrine by Kostyantyn Ushynskiy about the nation as the factor of education, in particular, the national and patriotic. The author establishes that the basic principles of the Conception of the national and patriotic education of children and youth (2015) correlate with the idea of the nation in the pedagogical and anthropological doctrine of Kostyantyn Ushynskiy.

Keywords: an identity, the nationality, the national and patriotic education.

Постановка проблеми. Однією із найбільш актуальних проблем сьогодення є вирішення завдань національно-патріотичного виховання молоді і суспільства в цілому. Фактором розбудови української Держави, відновлення її цілісності і непорушності кордону є національна свідомість і почуття патріотизму громадян, що формуються у процесі повсякденного життя та спеціального організованого виховання. Ідеалом цієї парадигми

виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинена, національно свідома, високоосвічена, життєво компетентна особистість, здатна до саморозвитку та самовдосконалення.

Напрями патріотичного і громадянського виховання виступають сьогодні як стрижневі, основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності.

Аналіз основних досліджень. Проблема патріотизму, національно-патріотичного виховання

ІДЕЯ НАРОДНОСТІ У ВЧЕННІ К.Д. УШИНЬСЬКОГО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

завжди посідала провідне місце в історичній, філософській та педагогічній науках. Вже у Платона було міркування про те, що Батьківщина дорожча матері та батька. У більш розробленому вигляді любов до Батьківщини як вища цінність розглядається у таких світових мислителів, як Г.Кершенштайнер, Ю. Крижанич, М. Макіавеллі, Ж. Руссо, І. Фіхте та низці інших. Сутність патріотизму розкрито у працях Г. Ващенко, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Нові підходи щодо національно-патріотичного виховання можна знайти у працях П. Щербаня, К. Черної, В. Кузя, Ю. Руденка, П. Кононенка, М. Стельмаховича та ін. Так, С. Русова визначила особливу роль патріотичного виховання: "...виховати правдивих громадян, тобто людей, які в кожному потрібну хвилину готові все своє офірувати на досягнення здобутку – чи то буде мета наукова, чи політична, чи виключно суспільна" [6, 162].

У Державних національних програмах "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), "Діти України", "Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності", Законі України "Про освіту", у Концепції національно-патріотичного виховання, у Національній доктрині розвитку освіти України як стратегічній визначено завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника.

Для теоретичних розробок проблеми національно-патріотичного виховання сучасної молоді і її практичного вирішення не втратила своєї актуальності ідея народності К.Ушинського, що й обумовило вибір теми даного дослідження.

Метою статті є обґрунтування ідеалу народності у вченні К. Ушинського як основи сучасного національно-патріотичного виховання. Реалізація цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**: з'ясувати зміст поняття "народність" у вченні К.Ушинського та функціонування його як виховного принципу; обґрунтувати ідеал народності як основи сучасного національно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Концепцією національного виховання і Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні визначено пріоритетні напрями національного виховання дітей і учнівської молоді, формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпечення духовної єдності поколінь, формування високої мовної

культури, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів України, виховання морально-духовної культури, фізичний розвиток, виховання поваги до Конституції, законодавства, державної символіки України, усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами та громадянською відповідальністю, розвиток художньо-естетичної освіченості й вихованості, формування екологічної культури, розвиток індивідуальних здібностей і талантів, виховання навичок міжособистісного спілкування та підготовки до життя в умовах ринкових відносин [3, 568].

В основу виховання завжди покладено забезпечення природної потреби у самозбереженні, самовдосконаленні, самостверженні особистості і спільноти шляхом розбудови власної держави. Саме тому, виховання завжди є національним за своєю суттю.

Проблема національно-патріотичного виховання в процесі розвитку української педагогіки має свою історію. Зокрема, питання національного виховання і, отже, побудови його системи ґрунтовно розглядалося на Першому українському педагогічному конгресі (1935 р.) у Львові. Воно було визначено як виховання для потреб нації: "...національне виховання значить те саме, що творення нації" [5, 234]. Зміст національного виховання і характер його методів учасники Конгресу розглядали у зв'язку з історичними умовами і потребами нашого народу. Наголошувалося також, що національне виховання – це не стільки засвоєння знань, скільки участь дитини у духовному, культурному та господарському розвитку свого народу, в творенні культурних вартостей.

Однак, у трактуванні самого поняття "національне виховання" вже тоді виявила себе певна двозначність. По-перше, воно розглядалося як явище багатоаспектне, що охоплює мораль, виховання громадянина-патріота, релігійне, господарське та фізичне виховання, виховання сім'янина, виховання характеру тощо. Всі ці аспекти мають національний відтінок і національну орієнтацію, бо кожен народ дещо по-своєму трактує мораль, по-своєму ставиться до громадських справ, до свого господарства, до родини, має навіть власну систему фізичного виховання тощо. По-друге, під терміном "національне виховання" Конгрес розумів також певні "концентровані" зусилля, спрямовані на розвиток національного самоусвідомлення української дитини, плекання в ній етнічних прагнень, певні спеціальні заходи, зорієнтовані на дещо вужчі, але важливі для нації цілі.

ІДЕЯ НАРОДНОСТІ У ВЧЕННІ К. Д. УШИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Двозначність цього терміна, як зауважує О. Вишневський, характерна і для нашого часу, що вносить деяку дезорієнтацію в розуміння самого його змісту. Мета національного виховання пов'язана з ідеєю державності й відповідає процесам державотворення. В цьому сенсі таку багатоаспектну систему виховання доцільно називати українським вихованням. Воно стосується всіх громадян України, незалежно від їх етнічного походження, і висуває до них однакові вимоги. Загальнонаціональне виховання піднімається над вузько-ідеологічним світоглядом. За висловлюванням В. Яніва, "...виховання – будучи релігійним і християнським – не може вже бути конфесійним, а будучи патріотичним і державницьким, не сміє бути ідеологічним і якимсь конкретним партійно-політичним спрямуванням" [9, 809]. Водночас, національно-патріотичне виховання співвідноситься з національно-етнічним, в процесі якого виховні зусилля спрямовані на відродження етнонаціонального самоусвідомлення дітей та молоді на засадах природо відповідності, культури відповідності та народності. При цьому слід пам'ятати, що виховання дітей представників етнічних груп в Україні (а етнічний склад населення України нараховує понад 100 етнічних груп – вірмени, євреї, поляки, росіяни та низка інших) має свої етнічні особливості, зокрема, культурно-мовні, що реалізуються як у сімейному, так і в державному, громадському вихованні. Саме цих двох – етнічного і державного – аспектів виховання і повинен стосуватися термін "національне виховання". Близьким до нього є термін і поняття "патріотичне виховання". Як зазначає О. Вишневський, проблема національно-патріотичного виховання є аспектом загальної теорії виховання [1, 110]. Таке розуміння сутності, мети і завдань національно-патріотичного виховання відображено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.).

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [4]. В Концепції зазначено, що патріотичне виховання

засноване на загальних педагогічних принципах виховання, таких як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них такі принципи: *національної спрямованості, самоактивності й саморегуляції, полікультурності, соціальної відповідності, історичної і соціальної пам'яті, міжпоколінної наступності* [4].

Визначені в Концепції принципи національно-патріотичного виховання корелюються із ідеєю народності у педагогічно-антропологічному вченні К. Ушинського.

Рефлексія К. Ушинського над проблемою народності, зокрема у вихованні, визначена, на наш погляд, суб'єктивними та об'єктивними чинниками у житті та діяльності великого українського російськомовного педагога: 1) колоніальна залежність України, що зруйнувала національну українську систему освіти і виховання; 2) вимушеність для представників української інтелігенції, і К. Ушинського зокрема, навчатися та працювати на теренах метрополії, тобто зберігати (або деформувати, а то й втрачати) власну українську народність в іноетнічному оточенні; 3) довготривале (з червня 1862 до травня 1867 рр.) відрядження за кордон (Швейцарія, Німеччина, Австрія, Бельгія, Франція, Італія) з метою вивчення досвіду європейської жіночого виховання; знайомство з національними педагогічними системами різних народів, які були розбудовані на принципі народності, що давало вченому-педагогові багатий емпіричний матеріал для узагальнення, порівняння, вирішення проблеми національного і громадського виховання на основі принципу народності.

К. Ушинський, як і більшість його сучасників – вихідців із колоніальних земель імперії, був лояльний до держави, монарха-імператора та органів його влади і при цьому палко любив Україну, пишався її минулим і вболівав за майбутнє. З'ясовуючи проблеми етногенезу східнослов'янських народів, К. Ушинський вказує на автохтонність українського народу і міграційну основу етногенезу російського народу, в основі якого український етнічний компонент ("Лекції у Ярославському лицейі"). Слід зазначити, що таке бачення етногенезу східнослов'янських народів та автохтонності українців у цьому процесі наявне в сучасному етнологічному вченні О. Гуржій, В. Ричка [2] та інших. Таким чином, звернення К. Ушинського до ідеї народності виходить за рамки суто педагогічного вчення.

Ідею народності обґрунтовано педагогом у статтях “Лекції у Ярославському ліцеї”, “Про народність у громадському вихованні”, “Про моральний елемент у російському вихованні”, “Про користь педагогічної літератури”, “Три елементи школи”, “Праця в її психічному і виховному значенні”, “Питання про народні школи”, “Загальний погляд про виникнення наших народних шкіл”, “Рідне слово”. Провідною думкою в них є висловлене переконання автора, що “є одна лише загальна для всіх природжена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми зємо народністю” [8, 160].

Про розуміння К. Ушинським актуальності і значимості розробки проблеми народності свідчить те, що у 1857 році педагог з жалем констатував, що беззаперечний факт відображення у вихованні народного ідеалу та народного характеру “не визнається або, краще сказати, забувається теорією виховання” [8, 125].

К. Ушинський одним із перших у світовій педагогіці, опираючись на вчення Ф.А.В. Дістервега, обґрунтував необхідність врахування народності у вихованні, визначив зміст цього поняття, шляхи і засоби реалізації у процесі досконалого виховання. Як зазначає І. Торопова, і К. Ушинський, і Ф.А.В. Дістервег розглядали ідею народності у конкретизації тверджень про те, що: 1) кожен народ створює своєю системою навчання і виховання зі своїми національними рисами і творчими проявами; 2) неможливо наслідувати чи механічно переносити у сферу національної педагогіки досягнення інших народів; 3) основні риси національного виховання треба шукати в історії народу; 4) істинна народність виявляється передусім у рідній мові; 5) принцип народності пов’язаний із вихованням патріотизму, любові до Батьківщини; 6) основою народності є повага до чужої особистості та інших народностей [7, 66–67].

Відповідність (ідентичність) вихованця своїй спільноті формується в досконалих умовах виховання, включає форми, зміст і методи процесу розвитку і саморозвитку особистості, що неможливо поза етнонаціональною спільнотою, до якої вона належить.

Висновок. Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу.

Тема народності у спадщині К. Ушинського об’єднує комплекс проблем: - походження народу та формування його характеру, ментальності; - рідна мова та її значення у житті народу; - співвідношення всезагального та індивідуального, ідея гармонійного поєднання всезагального та індивідуального; - система звичаїв та обрядів народу та їх значення у вихованні.

Вчення К. Ушинського про сутність і значення ідеї народності як засадничої для виховання та організації суспільного життя і сьогодні не втратило своєї актуальності.

Дотримання принципу народності у вихованні уможливить наступне: не zdeформувати природу вихованця у процесі виховання (природовідповідність); не порушити єдності поколінь та органічний зв’язок дитини з культурою свого народу (культуровідповідність); виявити повагу до особистості вихованця (гуманізація); визначити його самоцінність і самодостатність (демократизація); зберегти в особі вихованця спільноту, в людині – націю (етнізація).

1. Вишневецький О. *Теоретичні основи педагогіки. Курс лекцій. Підручник для студентів / О. Вишневецький, О. Кобрій, М. Чепіль.* – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.

2. Гуржій О.І. *Український народ: походження, формування народності / О.І. Гуржій, В.М. Ричка // Радянська школа.* – 1990. – № 1.

3. Докуніна О.М. *Національне виховання дітей і учнівської молоді / О.М. Докуніна // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень.* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 567–569.

4. *Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді 2015 – 2019 рр.* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/vihovnarobotazn/konceptcia-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-ditej-i-molodi-2015-2019-r-r>

5. *Перший український педагогічний конгрес. 1935.* – Львів: Рідна школа, 1938. – 252 с.

6. Русова С. *Суспільні питання виховання / С. Русова // Життя і знання.* – 1929. – Ч. 6 (18). – С. 161–163.

7. Торопова І. *Ідея народності у вихованні (За творами К.Д. Ушинського та Ф.А. Дістервега) / І. Торопова // Рідна школа.* – 2004. – №3. – С. 66–67.

8. Ушинський К. *О народности в общественном воспитании // К.Д. Ушинский. Собрание сочинений: В 11 т.* – Т. 2. – Москва – Ленинград: Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – 655 с. – С. 69–167.

9. Янів В. *Українська вдача і наш виховний ідеал / В. Янів // Визвольний шлях.* – 1969. – № 7–8. – С. 809–816.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2016